

УДК 355.318:355.433.4:316.776.23

І. І. Ліпатов

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ВІД ЗАГРОЗ І ФАКТОРІВ ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ

Визначено загрози і фактори деструктивного впливу на військовослужбовців Національної гвардії України, подолання яких шляхом формування психологічної стійкості професійної спрямованості у особового складу дозволить забезпечити його інформаційно-психологічну безпеку під час проведення спеціальних операцій.

Ключові слова: інформаційно-психологічна безпека, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, інформаційно-психологічний вплив, загрози, фактори.

Постановка проблеми. При виконанні службово-бойових завдань під час проведення спеціальних операцій на свідомість і підсвідомість військовослужбовців Національної гвардії України (НГ України) вчиняється деструктивний інформаційно-психологічний вплив з боку противника. Цей вплив призводить до неадекватного сприйняття ними дійсності і відповідно до неадекватних дій, що ускладнює професійну діяльність особового складу. Аналіз наукових досліджень, досвід дій формувань НГ України й опитування заступників командирів з'єднань і військових частин по роботі з особовим складом свідчать про необхідність забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців під час проведення спеціальних операцій з метою підвищення професійної діяльності особового складу.

Розуміння інформаційно-психологічної безпеки як стану захищеності особистості, різноманітних соціальних груп та об'єднань людей від впливів, здатних проти їхньої волі і бажання змінювати психічні стани і психологічні характеристики особи, модифікувати її поведінку й обмежувати свободу вибору, зумовило необхідність переосмислення підходів до визначення ролі спілкування, комунікації, інформаційної взаємодії, а також деяких інших соціально-психологічних процесів і явищ у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти здійснення інформаційно-психологічного впливу на людей з метою зміни їх поведінки та світогляду, їх інформаційної, психологічної та інформаційно-психологічної безпеки, протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад під час виконання службово-бойових завдань

військовослужбовцями силових структур розглядалися у наукових дослідженнях В. М. Богуша, Г. В. Грачова, І. В. Замаруєвої, О. Г. Караяні, В. Г. Криська, О. В. Литвиненка, А. Г. Лукьянця, О. А. Матеюка, І. К. Мельника, М. О. Попова, Г. Г. Почепцова, С. П. Расторгуєва, А. О. Рось, В. Б. Толубка, В. О. Фоміна, А. І. Черняка, В. П. Шейнова, О. К. Юдіна та ін. Аналіз цих та інших праць свідчить, що у дослідженнях недостатньо уваги приділялося питанню інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців, військових колективів від зовнішнього і внутрішнього деструктивного інформаційно-психологічного впливу.

У наукових дослідженнях надано різні аспекти інформаційно-психологічної безпеки, але наукового обґрунтування забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців, військових колективів від загроз та умов, які сприяють деструктивному інформаційно-психологічному впливу під час виконання службово-бойових завдань, не визначено. Окремі теоретичні розробки щодо забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особового складу під час виконання службово-бойових завдань поки ще не доведені до рівня практичних рекомендацій та застосування у практиці НГ України. Також до цього часу забезпечення інформаційно-психологічної безпеки не було предметом спеціального наукового дослідження, хоча необхідність цього обумовлюється практичними запитам та потребами Національної гвардії України. Це зумовило протиріччя між необхідністю забезпечення інформаційно-психологічної безпеки під час виконання службово-бойових завдань і недостатністю її наукового обґрунтування.

Актуальність забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців, недостатнє його теоретичне обґрунтування та

практичне розроблення саме й обумовило необхідність визначення загроз і факторів деструктивного впливу на військовослужбовців НГ України, подолання яких шляхом формування психологічної стійкості професійної спрямованості у військовослужбовців дозволить забезпечити їх інформаційно-психологічну безпеку під час проведення спеціальних операцій.

Метою статті є визначення загроз і факторів, які сприяють деструктивному впливу на військовослужбовців Національної гвардії України, та формування їх психологічної стійкості професійної спрямованості для забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особового складу під час проведення спеціальних операцій.

Виклад основного матеріалу. У вирішенні політичних, економічних, соціальних та інших завдань різні політичні, релігійні та деякі інші сили, використовуючи різноманітні методи, технології та засоби для досягнення своїх цілей, прагнуть вчиняти деструктивний інформаційно-психологічний вплив на правоохоронні органи України, у тому числі Національну гвардію України, з метою дезорганізації їх діяльності [3].

Деструктивний інформаційно-психологічний вплив створює загрози, спрямовані на зміну цінностей і сенсу світосприйняття у військовослужбовців НГ України, на погіршення їх службово-бойової діяльності [1, 2, 3].

До загроз деструктивного інформаційно-психологічного впливу на військовослужбовців Національної гвардії України належать такі:

- заподіяння шкоди психічному і психосоматичному стану;
- блокування на підсвідомому рівні волі, волевиявлення, штучне прищеплювання військовослужбовцеві синдрому залежності та безпорадності;
- втрата здатності до політичної, культурної та моральної самоідентифікації;
- маніпуляція свідомістю;
- руйнування позитивних установок, моральних принципів, життєво важливих інтересів особистостей військовослужбовців.

Загрози інформаційно-психологічного впливу на військовослужбовців НГ України реалізуються через розроблення, створення, поширення і застосування деструктивних впливів, а також спеціальних засобів та методів таких впливів. Спрямованість заходів інформаційно-психологічних впливів

деструктивних сил, які здійснюються у межах інформаційно-психологічного протиборства, мають внутрішній складник останнього. Особливого значення у площині внутрішнього складника інформаційно-психологічного протиборства набуває проблема деструктивного інформаційно-психологічного впливу на свідомість і діяльність військовослужбовців НГ України під час виконання ними різних службово-бойових завдань.

Для реалізації інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість людей використовуються: ЗМІ та спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості; глобальні комп'ютерні мережі та програмні засоби розповсюдження у них пропагандистських інформаційних матеріалів; засоби, які нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі чого людина приймає рішення; засоби створення віртуальної реальності; чутки; засоби підпорогового психосемантичного впливу; засоби генерування спеціальних акустичних та електромагнітних полів тощо [3].

Ураховуючи специфіку завдань Національної гвардії України, можна вказати на велику ймовірність використання різних видів, методів і технологій інформаційно-психологічного впливу на особовий склад НГ України під час виконання службово-бойових завдань, особливо завдань з охорони громадського порядку при проведенні масових заходів та завдань з припинення заворушень, що мають соціально-політичний та соціально-економічний характер. Необхідно також відзначити велику кількість різноманітного контингенту, у разі спілкування з яким можливе використання засобів інформаційно-психологічного впливу на військовослужбовців Національної гвардії України [4–7].

У загальному вигляді інформаційно-психологічний вплив на НГ України під час виконання службово-бойових завдань є, перш за все, впливом на військовослужбовців (на окремих індивідів і на групи), який вчиняється з метою зміни ідеологічних і психологічних структур їх свідомості та підсвідомості, трансформації емоційних станів і стимулювання певної поведінки та діяльності.

Дія негативного інформаційно-психологічного впливу позначається на конкретних сферах психіки кожного окремого

військовослужбовця, груп військовослужбовців і суспільної свідомості в цілому, а саме [1, 2, 8]:

– якщо вплив спрямовано на потребо-мотиваційну сферу військовослужбовця, то його результати, у першу чергу, позначаться на спрямованості й силі потягів і бажань людини (послаблення почуття гордості за свою країну, за належність до Національної гвардії України, підрив переконаності військовослужбовців у необхідності виконувати службовий обов'язок тощо);

– коли під “прицілом” постає емоційна сфера психіки військовослужбовця, це відбивається на його внутрішніх переживаннях, а також на міжособистісних відносинах (створення обстановки невпевненості та занепокоєння особового складу щодо свого подальшого життя, майбутнього Національної гвардії України і держави);

– посядання впливів на обидві зазначені сфери дозволяє впливати на вольову активність військовослужбовця і у такий спосіб керувати його поведінкою (зниження службової активності, ухилення від військової служби, симуляція хвороб, ухилення від виконання наказів командирів, сумніви у надійності ввіреної зброї, пригнічення волі, створення викривленої картини обстановки);

– вплив на комунікативно-поведінкову сферу військовослужбовця (взаємовідносини і спілкування) дозволяє створювати соціально-психологічний комфорт і дискомфорт, змушувати людину співпрацювати або конфліктувати з оточуючими (розкол військових колективів з політичних, релігійних, етнічних, службових та інших причин);

– у результаті психологічного впливу на інтелектуально-пізнавальну сферу військовослужбовця змінюються у потрібний бік його уявлення, характер сприймання інформації, яка надходить, і у підсумку – його “картина світу” (неправильне сприйняття військовослужбовцями існуючих загроз, істинних планів і намірів противника).

Основним об'єктом забезпечення від деструктивних інформаційно-психологічних впливів у сфері індивідуальної свідомості є здатність військовослужбовця адекватно сприймати навколишню дійсність, своє місце у зовнішньому світі, відповідно до свого життєвого досвіду формувати певні переконання і приймати рішення на їх підґрунті. У такому випадку основною загрозою його індивідуальній свідомості буде порушення цієї здатності шляхом застосування

до людини без її згоди засобів і способів впливу на її підсвідомість і свідомість. Ця загроза може проявлятися у вигляді цілеспрямовано здійснюваних і не усвідомлюваних військовослужбовцем впливів на психічні структури його підсвідомості або свідомості, відкриваючи можливість для “силової” зміни його психічних реакцій і поведінки [2].

Основними об'єктами забезпечення від негативного інформаційно-психологічного впливу у сфері групової свідомості є спільні інтереси військових колективів, прийняті й усвідомлювані військовослужбовцями НГ України і відбиті в їхній індивідуальній свідомості правила поведінки, їхня здатність до задоволення своїх інтересів і досягнення поставлених цілей та готовність до протидії існуючим загрозам [2].

Загрози колективній свідомості можуть проявлятися у вигляді негативних інформаційно-психологічних впливів з боку різних політичних, релігійних та інших сил, суспільних або державних організацій з метою руйнування спільності інтересів військовослужбовців Національної гвардії, створення труднощів на шляху реалізації цих інтересів, дискредитації як окремих військовослужбовців, так і керівного складу військових частин, з'єднань, а також вчинення психологічного тиску на них. Джерелами таких загроз є кримінальні “перерозподіли” власності, конфронтаційні відносини між етнічними групами, боротьба за владу різних політичних, націоналістичних та інших сил.

Наслідками прояву цих загроз можуть стати неефективна діяльність, нейтралізація діяльності Національної гвардії, її деморалізація за допомогою дискредитації в очах населення.

З наведеного короткого опису характеру загроз для індивідуальної і групової свідомості військовослужбовців Національної гвардії України випливає, що ці загрози мають гранично предметний характер і можуть бути використані деструктивними силами для вирішення цілком конкретного завдання – вчинення інформаційно-психологічного впливу на особовий склад НГ України.

Деструктивний інформаційно-психологічний вплив є способом керування увагою військовослужбовця шляхом переключення й утримання її на впровадженні у свідомість спеціально підготовленої інформації, спрямованої на зміну, викривлення,

дестабілізацію професійної спрямованості особистості військовослужбовця. Регулярно повторюваний вплив деструктивної інформації призводить до зниження у військовослужбовців інтересу до професійної діяльності та погіршення ставлення до виконання поставлених завдань.

До факторів, які чинять найбільший вплив на військовослужбовців Національної гвардії України у процесі виконання ними службово-бойових завдань в екстремальних умовах, відносять: змістовно-смісловий, експресивно-комунікативний та емоційно-мовний фактори [2].

Провідними характеристиками змістовно-сміслового фактора негативного інформаційно-психологічного впливу є переконливість фактів, обґрунтованість аргументів, яскравість прикладів, на яких ґрунтуються висновки, що схиляють військовослужбовців до прийняття рішень, вигідних маніпулятору.

На стійкість професійної спрямованості військовослужбовців впливає експресивно-комунікативний фактор, який полягає у негативних психічних переживаннях, викликаних і систематично підтримуваних на рівні масової або міжособистісної комунікації. У результаті переживань виникає когнітивний дисонанс, що призводить до порушення рівноваги між окремими уявленнями про професійні норми, цінності, які впливають на визначення міри особистої участі військовослужбовців у виконанні службово-бойових завдань. Певним підсумком впливу експресивно-комунікативного фактора є готовність військовослужбовця не критично сприймати проглянуті телепередачі, читати газети, журнали, листівки, не замислюючись, погоджуватися з доводами партнера. Крім того, після вмілого впливу на військовослужбовця через експресивно-комунікативний фактор більш успішним стає й змістовно-смісловий фактор, сутність якого полягає в оптимальному використанні переконання, вселяння та психологічного зараження.

Під час виконання службово-бойових завдань у процесі спілкування військовослужбовців і груп військовослужбовців НГ України негативну роль відіграють віддзеркалення, поляризації емоцій, стереотипізації, інтроєкції, наслідування, які несвідомо проявляються у процесі спілкування у разі безконтрольної емоційної передачі особистісного ставлення до повідомлюваної інформації, у результаті чого утворюється

емоційно-мовний фактор. Наслідком безконтрольного впливу емоційно-мовного фактора може бути дестабілізація професійної спрямованості військовослужбовців.

Психологічну стійкість професійної спрямованості особистості військовослужбовця утворюють стабільність пріоритетів ціннісно-мотиваційної сфери, де домінує внутрішня професійна мотивація, що сполучається з пріоритетом соціально значущих цінностей, усвідомленою моральною нормативністю поведінки, відповідальністю, емоційною врівноваженістю та самоконтролем у процесі взаємодії з колегами по службі, а також під час інтерпретації повідомлень засобів масової інформації та протидії маніпуляціям.

Стійкий стан цієї системи забезпечують внутрішня узгодженість, взаємодоповнюваність, взаємозумовленість і несуперечність компонентів спрямованості особистості, а також сформованість і включеність у комунікативний процес якісного утворення, що являє собою професійні психологічні знання, уміння і навички забезпечення стійкості професійної спрямованості військовослужбовців. Професійна спрямованість і професійні екстремально-психологічні компоненти, які забезпечують стійкість, виконують основну функцію захисту світоглядної основи особистості, її цілісності від впливу деструктивних інформаційно-психологічних факторів, що супроводжують службово-бойову діяльність військовослужбовців Національної гвардії України.

До професійних екстремально-психологічних знань, умінь і навичок забезпечення стійкості професійної спрямованості військовослужбовців НГ України до негативного інформаційно-психологічного впливу належать [1, 2, 3, 7]:

– знання методів і прийомів протидії негативному інформаційно-психологічному впливу та їх адекватний вибір;

– уміння виявляти, розпізнавати ознаки негативного інформаційно-психологічного впливу;

– навички мобілізації ресурсів особистості для протидії негативному інформаційно-психологічному впливу;

– навички здійснення безпосередньої протидії негативному інформаційно-психологічному впливу (вибору і використанню психотехнік протидії у міжособистісній і масовій комунікації);

– навички рефлексивного самопізнання та саморегуляції;

– навички колективної протидії чуткам і домислам, які дестабілізують і деморалізують морально-психологічний стан військовослужбовців.

Залежно від рівня сформованості психологічної стійкості професійної спрямованості можна виділити такі категорії військовослужбовців.

1. Військовослужбовці НГ України з високим рівнем психологічної стійкості професійної спрямованості. Їх характеризують домінуюча внутрішня мотивація, усвідомлена моральна нормативність поведінки, емоційна врівноваженість, стриманість, високий рівень відповідальності та самоконтролю у процесі взаємодії з колегами по службі та під час інтерпретації повідомлень засобів масової інформації. Виражені емоційно-вольові особливості цих військовослужбовців поєднуються з підвищеною критичністю до змісту інформаційних повідомлень, наведених у них аргументів і доказів.

2. Військовослужбовці НГ України із середнім рівнем психологічної стійкості професійної спрямованості. Їх вирізняють розвинені інтелектуальні та комунікативні якості, позитивна внутрішня і зовнішня мотивація, висока емоційність, збудливість під час сприйняття повідомлень, висока самооцінка, інформованість, товариськість. Висока емоційність реакцій здатна на якийсь час послабляти їхню психологічну стійкість, знижувати об'єктивність сприйняття інформації.

3. Військовослужбовці НГ України з низьким рівнем психологічної стійкості професійної спрямованості особистості. Їм властиві помірна націленість на виконання службово-бойових завдань, переважно позитивна зовнішня мотивація, тривожність, вразливість, ранимість, суперечливість висновків під час обмірковування інформації з проблем, що їх хвилюють, поступливість, схильність до компромісу та конформізму. Для них характерні помірковано розвинені емоційно-вольові якості, досить невисокі інтелектуальні та комунікативні здібності.

Висновки

Отже, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки військовослужбовців Національної гвардії України від загроз і факторів деструктивного впливу під час проведення спеціальних операцій дозволяє зробити такі висновки.

1. У вирішенні політичних, економічних, соціальних та інших завдань різні політичні, релігійні та деякі інші сили, використовуючи різноманітні методи, технології та засоби для досягнення своїх цілей, прагнуть чинити деструктивний інформаційно-психологічний вплив на правоохоронні органи України, у тому числі Національну гвардію України, з метою дезорганізації їх діяльності.

2. Деструктивний інформаційно-психологічний вплив створює загрози, що спрямовані на зміну цінностей і сенсу світосприйняття у військовослужбовців, на погіршення їх службово-бойової діяльності і є способом керування їх увагою шляхом переключення й утримання її на впровадженні у свідомість спеціально підготовленої інформації, призначеної для зміни, викривлення, дестабілізації професійної спрямованості особистості військовослужбовця.

3. До факторів, які чинять найбільший деструктивний інформаційно-психологічний вплив на військовослужбовців Національної гвардії України у процесі виконання ними службово-бойових завдань, належать такі: змістовно-смысловий, експресивно-комунікативний та емоційно-мовний.

4. Формування високого і середнього рівнів психологічної стійкості професійної спрямованості у військовослужбовців дозволить забезпечити їх інформаційно-психологічну безпеку під час проведення спеціальних операцій.

Список використаних джерел

1. Большаков, В. П. Информационно-психологическая защита личного состава при проведении контртеррористических операций в Северо-Кавказском регионе [Текст] / В. П. Большаков // Опыт работы по организации информационно-психологической защиты личного состава органов внутренних дел при проведении контртеррористических и специальных операций: по материалам научно-практической конференции, состоявшейся 25 декабря 2008 г. в ВИПК МВД России / под общ. ред. В. Л. Кубышко. – М. : ДКО МВД России, 2009. – С. 4–7.

2. Грачев, Г. В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты [Текст] / Г. В. Грачев. – М. : РАГС, 1998. – 125 с.

3. Гринько, К. Інформаційно-психологічна агресія як різновид інформаційно-

психологічного впливу. Аналіз форм і засобів здійснення у інфопросторі України та стратегії протидії [Електронний ресурс] / К. Гринько // Циркуляр Фонду В. Пінчука. – 2008. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-11395-1.html>. – Назва з екрана.

4. Жарков, Я. Інформаційно-психологічне протиборство в сучасному світі: проблемно-історичний аналіз [Текст] / Я. Жарков, М. Онищук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – Вип. 16-17. – С. 101–104.

5. Про Національну гвардію України [Текст] : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17. – Ст. 594.

6. Информационная и психологическая безопасность в СМИ [Текст] : в 2 т. : коллектив. моногр. / [Т. Я. Аникеева, Е. Л. Варганова, О. М. Грызунов и др. ; под ред. А. И. Донцова]. – Т. 1 : Телевизионные и рекламные коммуникации. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 335 с.

7. Караяни, А. Г. Интернет – как поле информационно-психологического противоборства [Текст] / А. Г. Караяни // Опыт работы по организации информационно-психологической защиты личного состава органов внутренних дел при проведении контртеррористических и специальных операций: по материалам научно-практической конференции, состоявшейся 25 декабря 2008 г. в ВИПК МВД России / под общ. ред. В. Л. Кубышко. – М. : ДКО МВД России, 2009. – С. 22–31.

8. Клименко, В. Морально-психологічні аспекти інформаційних війн сучасності [Текст] / В. Клименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – Вип. 14-15. – С. 104–106.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2015 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна